

ههولیر له سایه‌ی هیرشانه‌ی ئیران و بیده‌نگی هاوپه‌یمان‌ه‌کانی دا

22-01-2024

نووسه‌ره‌کان

زریان رۆژه‌لاتی

کورتە : بێگومان سیاسه‌تی وه‌لامنه‌دانه‌وه‌ی ئه‌و هیرشانه‌ی که بو‌ غه‌یری ئه‌مریکا له هه‌ریمی کوردستان ده‌کرین، پێچه‌وانه‌ی سیاسه‌تی ده‌ستوه‌ردانی مرو‌وبی ئه‌مریکایه که له نه‌وه‌ته‌کان و له کاتی شه‌ری داعشیش په‌رپه‌وی کرد و بایه‌خیکی یه‌کجار گرنگی هه‌بووه بو‌ کورد، به‌لام هه‌لوێستی ئیداره‌ی ئیستای واشنتن، ئه‌و پرسیاره‌ی دروستکردوو که ئایا ئه‌و سیاسه‌ته گۆراوه؟

هېشتا كاردانهوهكان بهرامبهر هېرشهكې ههولير بهردهوامن، له نيو ټوانهش دا ههلوېستې تهامريكا و هاپهيماني نيوډهولته و توركيا لهوانې ديكه سهرنجراكېشترن كه دهشن له چوارچپوهې دؤخې گشتې ناوچهكه و عيراق دا تهماشايان بكرت. لهوبارههشهوه گرنگترين ټو پرسيارانهې كه دهشن وهلام بدرينهوه ټمانه:

- بؤچې سيستمې بهرگرې مووشهكې تهامريكا و هېزهكاني هاپهيمانان لهكاتي هېرشې مووشهكه باليستېكيهكې ئيران دا تهنيا خؤياني پاراست و ټو مووشهكانې تهقاندوهه كه تهنيا چهند كيلومهترېك لهولايانهوه له مالي هاولاتيهكې سيقيلي دان؟
- بؤچې توركيا لههېرشهكې ئيران بېدهنگ بوو؟
- عيراق چې دهكات و كارېگرې هېرشهكې ههولير لهسهر بېگهكې حكومهتي ئيستا چ دهبيت؟

يهكهم: كاردانهوهي ئيدارهي بايدن و هاپهيمانان

بېگومان يهكېك له پر مشتملترين ههلوېستهكان، ههلوېستې ئيدارهي ئيستا تهامريكايه. له دواي هېرشهكه، دهستبهجې بهرپرسانې ټو ولته رايانگهياند كه هيچ زيانېك بهر تهامريكايهكان و كؤنسولخانهي تهامريكاي ئيستا و ټوهوش كه له زير دروستكردن داېه نهكهوتوه. كاردانهوهكاني دواترېش بهو ئاراستهيه رويشتن كه تهامريكا ټوهه وهك "[هېرشېكي بېناكانه](#)" ناودهبات و بهردهوام دهبيت له پالېشتيكردنې ههردوو حكومهتي عيراق و ههرېمي كوردستان بؤ جېبهجېكردنې داواكاريهكاني خلك. شتيكي جياواز كه ئانتوني بليكن، وهزيرې دهرهوهي تهامريكا له ديدارهكې لهگهل سهرؤكوهزيرانې ههرېمي كوردستان له دافؤس گوتې، ټوهبوو كه لهگهل عيراق و ټوانې ديكهدا كار بؤ بهرپرسياركردنې ئيران دهكات له بهرامبهر ټو ناسهقامگيريانهي كه دروستيان [دهكات](#). لهراستي دا ههلوېستهكې تهامريكا لهوهي حكومهتي عيراق كه متر بوو كه هېرشهكې به "رهفتارېكي دووژمنكارانه" ناو بردبوو.

ههرېك له بهرېتانيا و فهرهنساش نارېزايې توندنيان له دؤي هېرشهكه پيشاندا، بهلام پرسيارې سهرهكې ټوهيه كه بؤچې دهبن سيستمې بهرگرې ئاسمانې تهامريكاي و هاپهيمانان بؤ هېرشې مووشهكه باليستېكيهكې ئيران تهنيا بؤ پاراستنې ټو شويانه بهكارهېنزيت كه خؤياني لې به، بهلام تهنيا شهش كيلومهتر لهولتر بؤ پاراستنې هاولاتيانې مهدهني بهكارنههات؟

ټوهوش له كاتيكدې كه سيستمې بهرگرې مووشهكې پاترېوت له سنووري زياتر له ١٠٠ كيلومهتر دا دهتوانيت وهلام بداتهوه. له سالي ٢٠٢٠دا له پاش هېرشې مووشهكه باليستېكيهكاني ئيران بؤ سهر بنكهي سهريازي عهين ټهسد، تهامريكا سن سيستمې بهرگرې مووشهكې پاترېوت، سي - رام و سيستمې تهشېنجرې له عهين ټهسد و فرؤكهخانهي ههولير [دانا](#)، بهلام هؤكاري بهكارنههينانهكې بؤ پاراستنې هاولاتيانې مهدهني لهكاتي هېرشهكې ئيران، ټو پرسياره دهرووژنن كه ټايا تهامريكا له كاتي هيناني سيستمې بهرگرې ئاسمانې بؤ ههولير بهليني بهلايهنيك يان ولاتېك داوه كه تهنيا شوپنهكاني خؤياني پېن پاريزي و بؤ پاراستنې ههرېمي كوردستان بهكاري نههينيت؟ له بيرمان نهچيت كاتي كه له نيوهراستهكاني سالي رابردودا، ليزنهي هېزه چهكدارهكان، پشتيواني پيشنارېكي [دان بهيكن](#) نهندامي كؤماريخوازي كؤنگرېسي كرد بؤ ههمواركردنې رهشنووسي بودجهي بهرگرې ٢٠٢٤كه تيدا داواي پيداني سيستمهكې به ههرېمي كوردستان كردبوو، ئيران داواي روونكردنهوهي له عيراق كردبوو.

خالېكي ديكه ټوهيه كه له مانگي ئاداري سالي ٢٠٢٢دا، له دواي هېرشې مووشهكه باليستېكيهكاني ئيران بؤ سهر مالي شېخ باز، جاك سوليفان راويزكاري ئاسايشي نهتهوهي تهامريكا گوتبووي كه ئيمه خهريكي راويزكردنې لهگهل حكومهتهكاني عيراق و ههرېمي كوردستان بؤ ټوهي بتوان سيستمې بهرگرې مووشهكيبان بؤ پاراستنې شارهكاني خؤيان [دهستگهوت](#). نزيكهي ساليكي پېچوو ټوهه سهرينهگرت، بهلام ئيران جارېكي ديكه هېرشې كردهوهه هېشتا هيچ خستهيهكې كاتي راگه بېندر او نييه بؤ وهرگرتنې ټوهه سيستمه. هېشتا ديار نييه ټوهه خاوه خاوكردنه له پيداني سيستمې بهرگرې مووشهكې بههؤي سياسيتهكاني بايدن بوو بؤ مامهله لهگهل ئيران يان لهبهر ټوهه بووه كه عيراق نهويستوهه.

ئېستاش كه كؤنگرېسي تهامريكا پالېشتي له پيداني ټوهه سيستمهكې به ههرېمي كوردستان [كردوو](#) بهدهر لهوهي كه لهوانهيه وهك جاران بكهويته بهر تېنېنييه سياسيهكاني ئيدارهي بايدن، ماوهيهكيشي پويسته بؤ راهيناني پيشمهركه و سوپاي عيراق لهسهر چؤنيهتي دامهزندان و بهكارهيناني، بؤيه بهلايهني كهمهوه تاوهكو شهش مانگي داهاتووش ههر وهك قسهي سهر كاخهز دهمنيتيهوه. ټهمهش به لهبهراوگرتنې دؤخې ناوچهكه و سياسيتهكاني ئيران، كاتيكي زوره.

بېگومان سياسيتهي وهلامنهدانهوهي ټوهه هېرشانهي كه بؤ غهيري تهامريكا له ههرېمي كوردستان دهكرين، پنچهوانهي سياسيتهي

دهستوهردانی مروی ته مریکابه که له نهووتهکان و له کاتی شه‌پی داعشیش په‌په‌وی کرد و بابه‌خیزی په‌کجار گرنگی هه‌بووه بو کورد، به‌لام هه‌لوپستی ئیداره‌ی ئیستای واشنتن، نهو پرسیاره‌ی دروستکردوه که ئایا نهو سیاسته گۆراوه؟ بینگومان له‌بهر زۆربوونی هیرشه درونییه‌کان ده‌کرئ چاوه‌روانییه‌کی وه‌ها له مریکا نه‌بیت که بتوانیت به‌ره‌رچی هه‌موو هیرشیک بداته‌وه، به‌لام وه‌لامدانه‌وه‌ی هیرشی مووشه‌کی ستراتیژی بالستیکی که ئاستیکی به‌رزتری هه‌ره‌شه‌ی سه‌ربازی تیدایه، جیاوازتره.

دوهم: هه‌لوپستی تورکیا

یه‌کێک له سه‌رنج‌پراکینشترین کاردانه‌وه‌کان به‌رامبه‌ر هیرشه‌که‌ی هه‌ولێر له تورکیاوه بوو که دوو رۆژ دواتر، دوا‌ی هیرشی ئێران بو نێو خاکی پاکستان و هیرشی پێچه‌وانه‌ی پاکستان بو نێو خاکی ئێران ب‌ل‌اویکرده‌وه ، به‌یاننامه‌یه‌کی کورتی ب‌ل‌اویکرده‌وه و تیدایا دوا‌ی له هه‌ریه‌ک له عێراق، پاکستان و ئێران کردبوو که دان به‌ خۆیاندایا بگرن و کیشه‌کان به‌ دیالوگ چاره‌سه‌ر بکهن . هه‌ندیک له رووخساره میدیاییه‌کانی نزیك له نه‌ریخ‌خواه‌ه‌کانی ئێران، هه‌ر له شه‌وه‌ی هیرشه‌که‌ی سه‌ر هه‌ولێردا باسی نه‌وه‌یان کردبوو که لیدانی هه‌ولێر و بنکه‌کانی (هه‌یه‌ی ته‌حریری شام) و (حیزبی تورکستانی شه‌رقی) له ئیدلب په‌یامیکی بو تورکیاش تیدایه. ره‌نگه‌ نهو رسته‌یه زیاده‌پو‌یی تیدابیت، به‌لام خۆنه‌بانکردنی تورکیاش له هیرشه‌که‌ی سه‌ر هه‌ولێر که ده‌شی وه‌ک تاقه شوینیک بیت که جیگه‌ی هه‌ژموونی زۆری ئابووری و سیاسی نه‌نکه‌ره بیت له عێراقی نه‌م‌پو‌دا، نیشانه‌ی پرسیا‌ری له‌سه‌ره. له مانگی ئابی ۲۰۲۳دا، ها‌کان فیدان، وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی تورکیا سه‌ردانی هه‌ولێری کرد و به‌دیداره زۆره‌کانی، دیمه‌نی دو‌ستایه‌تییه‌کی قوولی له‌گه‌ل هه‌ولێر پیشاندابوو.

به‌ ئه‌گه‌ری زۆر، تورکیا به‌هۆی شه‌پی غه‌زه‌وه نابه‌وینت سیاسه‌تیکی پێچه‌وانه‌ی ئێران بگریته‌به‌ر. تورکیا ته‌نانه‌ت پشتگیری له سیاسه‌تی حوسیه‌یه‌کان له دژی هیرشه‌کانی مریکا و به‌ریتانی له ده‌ریای سوور کردبوو. پاسا‌وی ئێران بو هیرشه‌که‌ی هه‌ولێر هه‌بوونی باره‌گای مۆساد بوو که ئیستا تورکیاش گرفتنی له‌گه‌ل هه‌یه، بۆیه له‌وانه‌یه یه‌کێک بلیت که هۆکاری بیده‌نگبوونه‌که، بو تیگه‌یشتن له ورد و درشتی رووداوه‌که بووه، به‌لام ته‌نانه‌ت دوا‌ی نه‌وه‌ش که ده‌رکه‌وت مالیکی سیفیل کراوته ئامانج که ژن و منالیشی تیدابوو، کۆنسولی تورکیاش له هه‌ولێر گوتی که پینش‌ه‌وه دزه‌بی ده‌ناسی و زۆر خه‌مباره‌ بو، دیسان هه‌ی گۆپانکاریه‌ک رووینهدا. پنده‌چینت هۆکاری گه‌وره‌تر نه‌وه‌بیت که تورکیا ئیستا له‌لایه‌ک گرفتنی پرچه‌کبوونی یونانی هه‌یه له‌کاتی دا ئه‌مریکا هیشتا فرۆکه‌ی ئیفا‌ی به‌و نه‌داوه یان هیشتا نه‌بتوانیوه ئه‌لمانیا رازی بکات که فرۆکه‌ی یوروفایته‌ری پیدبات. ئه‌مه‌ش وه‌ک هۆکاریک بو تیگچوونی بالانسی هیز له‌گه‌ل یونان سه‌یر ده‌کات. بۆیه ره‌نگه‌ نه‌یه‌وینت په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌گه‌ل ئێران تیکب‌دات نه‌ویش له کاتیکدا گرفتنی له‌گه‌ل ئیسرائیلیش هه‌یه. له‌وانه‌یه خالیکی دیکه په‌یوه‌ندی به‌ ئۆپه‌راسیونه سه‌ربازییه‌کانی تورکیا له دژی پارتی کرێکارانی کوردستان (په‌که‌که) وه‌هه‌بیت.

سالی ۲۰۲۰ ئه‌ره‌ج مه‌سج‌دی بالیۆزی ته‌وکاته‌ی ئێران له عێراق له دژی ئۆپه‌راسیونی تورکیا له چیا‌ی گاره‌ی پارێزگای ده‌هۆک کاردانه‌وه‌ی پیشاندایا. سالی ۲۰۲۱یش زۆر له گرووپه‌ شیعیه‌یه‌کانی عێراق دژی بنکه‌ی سه‌ربازی تورکیا و ئۆپه‌راسیونه‌کانی بوون له هه‌ریمی کوردستان، به‌لام له دوا‌ی پینکه‌هینانی حکومه‌تی سوودانی، نا‌ه‌زاییه‌کان و هه‌روه‌ها ژماره‌ی هیرشه‌کانی گرووپه‌ چه‌کداره‌کان بو سه‌ر بنکه‌ی سه‌ربازی تورکیا له زیلکان که‌می کرد. تورکیا له ۲۰۲۲ هوه هیرشه‌کانی له‌سه‌ر په‌که‌که و کادیرانی ئاستی ناوه‌ندی نهو حیزبه له ده‌شه‌ری سلیمانی چ‌رک‌دوووه‌ته‌وه‌و ئێرانیش له ۲۰۲۲ هوه نه‌وه سیه‌م جاره به مووشه‌کی بالیستیکی هیرش ده‌کاته سه‌ر سنووری هه‌ولێر. ره‌نگه‌ تورکیا نه‌وه‌ی له پینش چاوبیت که ته‌گه‌ر کاردانه‌وه‌یه‌کی له دژی هیرشه‌که‌ی ئێران بو سه‌ر هه‌ولێر هه‌بیت، له‌وانه‌یه ئێرانیش له‌باره‌ی هیرشه‌کانی تورکیا له هه‌ریمی کوردستان و ناوچه‌ی سلیمانی قسه‌ی هه‌بیت که چاوه‌روان ده‌کریت له داها‌توودا له هیلکی زیاتر له ۵۰ کیلومه‌تریدا له‌نیوان چیا‌ی مه‌تین له پارێزگای ده‌هۆک و چیا‌ی شیرین له پارێزگای هه‌ولێردا چ‌ر‌ب‌نه‌وه که هه‌ردوو دۆلی گرنگی که‌لی زاپ و که‌لیی بالنده له خۆ ده‌گریت.

سیه‌م: هه‌لوپستی عێراق

هه‌رچه‌ند ئیستا خه‌ریکه گوتاری فه‌رمی عێراق له دژی هیرشه‌که‌ی ئێران نه‌رم ده‌بیته‌وه، به‌لام له سه‌ره‌تا‌کاندا ده‌سته‌واژه‌ی وه‌ک "هیرشی دووژمنکارانه" و " وه‌لامدانه‌وه" و ره‌ت‌کردنه‌وه‌ی گوتاری فه‌رمی ئێران سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که ماله به ئامانج‌گیراوه‌که باره‌گای مۆساد بووبیت، ئێرانی تووشی ته‌نگ‌اویییه‌کی گه‌وره کرد و نه‌وه‌ش نا‌ه‌زاییه‌کی له‌نیو خه‌لکیش دا دروستکرد. دوا‌ی هیرشه مووشه‌کییه‌که‌ی سه‌ر هه‌ولێر و به‌و دوا‌ییانه‌ش عه‌ین ته‌سه‌د، شه‌پۆلیکی ره‌خنه و تۆمه‌ت‌بارکردنی به‌رپرسیانی ئه‌منی و سیاسی وه‌ک فوناد حوسین، قاسم ته‌عه‌رجی و یه‌حیا ره‌سوول له‌لایه‌ن گرووپه‌ وه‌لائیه‌یه‌کانی لایه‌نگری ئێران له عێراق ده‌ستپینکرد و حکومه‌تیش لیدانی سه‌باره‌ت به پرسه ته‌منییه‌کان له راویژکاره‌کان قه‌ده‌خه کرد، که نیشانه‌یه‌کی ئاشکرای کاریگه‌ری کاردانه‌وه‌که‌نه له‌سه‌ر جه‌ما‌وه‌ر. به‌ ئه‌گه‌ری زۆر، کاردانه‌وه‌کانی عێراق له‌پو‌وی یاسایی، سیاسی و ئابوورییه‌وه شتیکی گه‌وره‌یان له‌دژی ئێران لئ ناکه‌وتیه‌وه، به‌لام له دوا‌ی خۆپیشاندانه‌کانی تشرینه‌وه، نه‌وه دووه‌مین گورزی کاریگه‌ره که له وینای ئێران له عێراق که‌وتیبت.

پنجهوانه‌ی ئه‌وه‌ی که باس ده‌کریت، به‌هۆی هێرشه‌که‌ی هه‌ولێره‌وه ئه‌گه‌ری لادانی سوودانی له‌دوای هێرشه‌که‌ی هه‌ولێر که‌متر بووه‌ته‌وه، چونکه لادانی سه‌رۆکوه‌زیران له‌م کاته‌دا ده‌توانی‌ت گ‌رژیه‌کی دیکه له‌نیۆ چوارچێوه‌ی هاوئاهاه‌نگی، له‌نیۆ لایه‌نه پیکه‌ینه‌ره‌کانی حکومه‌ت دروست بکات. به‌تایبه‌تی له‌ کاتی‌دا که‌ گ‌رفته‌کانی هه‌ولێر و به‌غدا، کیشی‌ه‌ی سه‌لیوووسی - مالیکی له‌سه‌ر پۆستی سه‌رۆکی په‌رله‌مانی عێراق هێشتا ماون. ئه‌مه‌ بێجگه‌ له‌وه‌ی که‌ رهنگه‌ له‌ داوی مالیکی و عه‌بادی، سوودانی یه‌کێک له‌و به‌رپرسه ده‌گمه‌نانه‌ی چوارچێوه‌ی هاوئاهاه‌نگی بێت که‌ ئه‌مریکا و دنیای ده‌ره‌وه ده‌توانن مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ بکه‌ن. ئه‌وه‌ش بۆ ئه‌و ساتانه‌ی که‌ حکومه‌ت داوی کسانه‌وه‌ی ئه‌مریکا ده‌کات باه‌خی بۆ چوارچێوه‌ی هاوئاهاه‌نگی زۆره. هه‌لبه‌ت رهنگه‌ گ‌وشاره‌کان له‌سه‌ر که‌سانی دیکه‌ی وه‌ک وه‌زیری ده‌ره‌وه، یان یه‌حیا ره‌سوول زياترین. هه‌ولێش ده‌ده‌ن که‌ نا‌ه‌زایه‌کانی هه‌رێمی کوردستانیش به‌ گ‌وشاری جیاجیای وه‌ک بودجه و دانه‌انی نا‌ه‌زایی نیۆخۆیی که‌م بکه‌نه‌وه.

کو‌تایی

هه‌رێمی کوردستان ئاماده‌یی ده‌رپروه که‌ هه‌ر شوپنیک گ‌ومانی باره‌گای مۆسادی لیده‌کریت، هاوکاری به‌غدا بکات تاوه‌کو له‌ کارێری سفردا لێی بکۆلنه‌وه و به‌وه‌ش هه‌موو ئه‌و پرۆپاگه‌نده‌ی پووجه‌ل کردووه‌ته‌وه که‌ ده‌کرین. له‌ راستی دا ئه‌گه‌ر تاران هه‌ر سوورپیت له‌وه‌ی که‌ هێرشه‌که‌ی له‌به‌ر مۆسادی کردووه، ئه‌وا ده‌کرێ بلیین ئه‌وه ئه‌نجامی زنجیره‌یه‌ک شکستی هه‌والگریه‌ بۆ ئه‌و وڵاته‌ که‌وا به‌م دوایانه هه‌ر له‌ کۆژانی فه‌رمانده‌کانی سوپا و ته‌قینه‌وه‌کانی نیۆ ئێران و زانیاری هه‌له‌ سه‌باره‌ت به‌ هه‌ولێر ده‌گ‌رێته‌وه. ئه‌و گ‌وتارانه که‌ باس له‌وه‌ ده‌که‌ن که‌ گ‌وايه ئێران بۆ پيشاندانی توانای مووشه‌کی و هێزی خۆی ئه‌و کاره‌ی کرد، به‌شیکه‌ له‌ ماکینه‌ی پرۆپاگه‌نده‌یی، ئه‌گینا له‌ کاتی‌دا که‌ هه‌موو جیهان ده‌زانیت ئێران مووشه‌کی دوورهاوێژی هه‌یه و ده‌توانیت له‌ ئیسرائیلیش بدات، ئیدی چ پێویست به‌ پيشاندانه‌وه‌ی ئه‌و هێزه‌ له‌ شوپنیک وه‌ک هه‌ولێر هه‌یه. خۆ ئه‌گه‌ر بگوتیت که‌ باه‌ته‌که‌ په‌یوه‌ندی به‌ نیشادانی هێزه‌وه هه‌یه، ئه‌وا له‌ په‌یوه‌ندییه‌ نیۆده‌له‌تییه‌کان و له‌ په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌له‌تییه‌ رۆژه‌له‌تییه‌کانیشدا، هه‌روه‌ها له‌ بنه‌ما پیرۆزه‌ ئایینییه‌کانیش دا، هه‌چ شانازییه‌ک نییه‌ بۆ پيشاندانی زۆرداری به‌سه‌ر لایه‌نیکدا که‌ له‌په‌وه‌ی هێزه‌وه هاوتای تۆ نییه‌ و لایه‌نیک شه‌ر نییه‌ له‌گه‌لت .

له‌ راستی دا هێرشه‌کانی ئێران نه‌ک ته‌نیا بۆ کوردستان به‌لکوو بۆ پاکستانیش ئه‌و کاریگه‌رییه‌ی نه‌بوو که‌ به‌رپرسی تاران به‌ دوایه‌وه بوون. پاکستان ده‌موده‌ست و به‌ خێرای، وه‌ک خۆی وه‌لامی دایه‌وه. بگه‌ر وه‌ک بلیی به‌یاننامه‌که‌ی ئێرانی کۆپی کردب، ریک هه‌مان ئه‌و پاساوانه‌ی هێناپه‌وه که‌ تاران له‌ کاتی هێرشه‌که‌یدا باسی کردبوون. دياره عێراق و هه‌رێمی کوردستان له‌گه‌ڵ پاکستان به‌راورد ناکرین که‌ هێزیک ئه‌تومییه‌ و سوپایه‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه، هێرشه‌که‌ی هه‌ولێر رای گ‌شتی عێراق و کاردانه‌وه‌ی دامه‌زراره‌کانیشی کرده‌ دوو به‌ش، به‌لام کاردانه‌وه‌کان بۆ ئێران شتیکی چاوه‌پوانه‌کراو بوون. ئه‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رنج بوو بۆ هه‌رێمی کوردستان، کاردانه‌وه‌ی هاوپه‌یمانه‌کانی بوو که‌ چاوه‌پوان ده‌کرا به‌ شێوه‌ی دیکه‌بیت. ئه‌وه‌ش جیگه‌ی هه‌له‌سه‌ته‌یه‌کی زۆر و فره‌لایه‌نه.